Een veilige school ontstaat tussen mensen

Over regels, relaties en de cultuur van sociale veiligheid

Henk Nijmeijer

Essay bij het Symposium Veilige School Drenthe

21 oktober 2026 · De Nieuwe Kolk · Assen



Henk Nijmeijer

Regenboogambassadeur Provincie Drenthe

Essay bij het Symposium Veilige School Drenthe
21 oktober 2026 · De Nieuwe Kolk · Assen

Wanneer is een school eigenlijk veilig?

Het gebeurt waarschijnlijk iedere dag ergens op een school. Tijdens een les maakt een leerling een opmerking over een klasgenoot. Misschien wordt homo als scheldwoord gebruikt. Een paar leerlingen lachen. Iemand anders kijkt weg. De docent hoort het en moet op dat moment beslissen: reageer ik hierop? En zo ja, hoe? Het duurt misschien maar een paar seconden. Toch gebeurt er in die paar seconden veel.



De leerling over wie de opmerking gaat, merkt wat er gebeurt. De leerling die de opmerking maakt ook. Net als de leerlingen die lachen, degenen die zwijgen en misschien die ene leerling die zelf niet openlijk uitkomt voor wie hij of zij is. Iedereen kijkt, bewust of onbewust, naar wat er vervolgens gebeurt. Misschien grijpt de docent meteen in. Misschien volgt er een

gesprek. Misschien wordt alleen gezegd: zo praten we hier niet over elkaar. Misschien gebeurt er niets en gaat de les verder. Ook dat laatste is een reactie.

Ik heb de afgelopen jaren veel gesproken over sociale veiligheid. Met mensen in het onderwijs, met jongeren, bestuurders, beleidsmakers en organisaties die scholen ondersteunen. Vaak gaat het dan over wat een school heeft geregeld. Is er een veiligheidsplan? Is er een vertrouwenspersoon? Wordt de sociale veiligheid gemonitord? Is duidelijk waar leerlingen of medewerkers terechtkunnen wanneer er iets gebeurt? Dat zijn terechte vragen. Sterker nog: scholen moeten dit soort zaken goed geregeld hebben. Wie verantwoordelijkheid draagt voor jongeren kan niet volstaan met goede bedoelingen. Maar gaandeweg ben ik mij steeds vaker een andere vraag gaan stellen.

Wat merkt een leerling daarvan wanneer die 's morgens de school binnenloopt? Een veiligheidsplan merkt een leerling niet. Een protocol op zichzelf evenmin. Een leerling merkt hoe hij wordt begroet. Of een docent reageert wanneer iemand wordt uitgescholden. Of een grap ten koste van een ander normaal wordt gevonden. Of je iets kunt vertellen zonder dat het de volgende dag door de school gaat. Of iemand naar je luistert wanneer je zegt dat iets niet goed voelt. En misschien vooral: of je erop kunt vertrouwen dat iemand naast je gaat staan wanneer dat nodig is. Daarmee worden regels en afspraken niet minder belangrijk. Maar het maakt wel duidelijk waar ze uiteindelijk voor bedoeld zijn.

> ***Sociale veiligheid vraagt om organisatie, maar ontstaat tussen mensen.***

Dat is de gedachte die in dit essay centraal staat. Daarmee wordt sociale veiligheid niet eenvoudiger. Zodra we haar niet alleen benaderen als iets wat geregeld moet worden, komen er juist moeilijkere vragen voor terug. Hoe gaan we met elkaar om? Welke taal vinden we normaal? Wanneer spreken we elkaar aan? Wie durft dat eigenlijk? Wat doen we wanneer overtuigingen botsen? En horen we het ook wanneer leerlingen of medewerkers iets heel anders ervaren dan wij zelf denken? Dat zijn vragen waarop geen protocol het volledige antwoord kan geven.

Van regelen naar ervaren

Scholen zijn de afgelopen jaren steeds meer gaan regelen rondom sociale veiligheid. Dat is begrijpelijk en noodzakelijk. Er zijn veiligheidsplannen, gedragscodes, vertrouwenspersonen, anti-pestcoördinatoren, meldprocedures en vragenlijsten waarmee wordt onderzocht hoe leerlingen hun school ervaren. Die voorzieningen kunnen een veilige cultuur ondersteunen. Ze kunnen haar niet vervangen.

Dat onderscheid lijkt misschien theoretisch, maar in de praktijk is het heel concreet. Een school kan een vertrouwenspersoon hebben terwijl een leerling niet weet wie dat is. Er kan een meldprocedure bestaan terwijl iemand bang is voor wat er gebeurt na een melding. Een school kan in haar kernwaarden schrijven dat iedereen zichzelf mag zijn, terwijl in de gang iedere dag grappen worden gemaakt over afkomst, geloof, uiterlijk, beperking, seksuele oriëntatie of genderidentiteit. Op papier kan dan veel op orde zijn. De dagelijkse werkelijkheid kan anders voelen. Dat is misschien wel een van de lastigste kanten van sociale veiligheid. We kunnen vaststellen wat we hebben geregeld, maar daarmee weten we nog niet automatisch wat mensen ervaren. En juist die ervaring doet ertoe.

Een leerling die iedere ochtend eerst moet bedenken welke versie van zichzelf vandaag veilig genoeg is om mee naar school te nemen, heeft weinig aan een schoolgids waarin staat dat iedereen welkom is. Dat geldt overigens niet alleen voor leerlingen. Ook een docent die een discriminerende opmerking van een collega niet durft te bespreken, een medewerker die zich in het team buitengesloten voelt of een ouder die niet weet of een zorg serieus genomen zal worden, ervaart iets van de cultuur van een school.

Sociale veiligheid gaat daarom over meer dan alleen incidenten. Een incident is zichtbaar. Iemand wordt uitgescholden, bedreigd,

gediscrimineerd of buitengesloten. Dan is meestal duidelijk dat er iets moet gebeuren. Maar achter incidenten schuilt een dagelijkse werkelijkheid die veel minder zichtbaar is. Welke grappen vinden we normaal? Wie krijgt de ruimte om te spreken? Wie houdt zich liever stil? Welk gedrag corrigeren we onmiddellijk en welk gedrag laten we passeren? En wat zien leerlingen volwassenen eigenlijk zelf doen?

Daar ontstaat cultuur. Niet tijdens de jaarlijkse studiedag over sociale veiligheid, maar op maandagochtend bij de ingang. In de docentenkamer. Tijdens gym. In de groepsapp. Bij het oudergesprek. Op het schoolplein. En in die paar seconden nadat iemand een opmerking heeft gemaakt waarvan iedereen eigenlijk weet dat die niet in orde is. Dat betekent ook dat sociale veiligheid niet kan worden uitbesteed aan één persoon op school. Een vertrouwenspersoon heeft een eigen taak, een mentor ook. Net als de schoolleiding, het bestuur, de docent en de medewerker die toezicht houdt tijdens de pauze. Die verantwoordelijkheden zijn niet hetzelfde en moeten ook niet op één hoop worden gegooid. Maar iedereen die deel uitmaakt van een school heeft invloed op de sociale norm die daar ontstaat.

In een van mijn eerdere artikelen formuleerde ik het zo: taken kun je verdelen, verantwoordelijkheden kun je beleggen, maar een cultuur kun je niet delegeren. Wanneer sociale veiligheid vooral het dossier wordt van degene die sociale veiligheid in zijn of haar takenpakket heeft, kan er iets merkwaardigs gebeuren. We hebben dan iemand verantwoordelijk gemaakt voor iets wat in werkelijkheid door honderden mensen iedere dag opnieuw wordt gevormd.

Daarmee wordt de verantwoordelijkheid van bestuur en schoolleiding overigens niet kleiner. Juist niet. Zij moeten ervoor zorgen dat mensen weten wat er van hen wordt verwacht, dat signalen serieus worden genomen, dat medewerkers voldoende toegerust zijn en dat er wordt gehandeld wanneer grenzen worden overschreden. Een cultuur ontstaat tussen mensen, maar een organisatie kan wel degelijk voorwaarden scheppen waardoor bepaald gedrag wordt aangemoedigd, begrensd of juist ongemerkt blijft voortbestaan.

Daar zit voor mij de verbinding tussen structuur, cultuur en relaties. We hebben structuur nodig om verantwoordelijkheid vast te leggen en mensen

bescherming te bieden. We hebben een gezamenlijke cultuur nodig om te weten hoe we met elkaar om willen gaan. En in de relaties tussen mensen blijkt uiteindelijk wat die woorden waard zijn. Dat klinkt misschien vanzelfsprekend. Toch is het de moeite waard om er eens bij stil te staan. Neem een school die als kernwaarden respect, vertrouwen en gelijkwaardigheid heeft gekozen. Mooie woorden. Maar wat betekent respect wanneer een leerling iets zegt waar een docent grote moeite mee heeft? Wat betekent vertrouwen wanneer een medewerker kritiek heeft op de schoolleiding? Wat betekent gelijkwaardigheid wanneer ouders vanuit hun geloof heel anders denken over seksuele diversiteit dan de school?

Juist op zulke momenten worden kernwaarden interessant. Niet wanneer iedereen het met elkaar eens is, maar wanneer ze iets van ons vragen. En daarom zou ik iedere school die met sociale veiligheid aan de slag wil, willen uitnodigen om niet als eerste te vragen welk nieuw protocol er nog nodig is. Kijk eerst eens naar wat er al is. En stel vervolgens een andere vraag:

Wat merken de mensen in onze school daar iedere dag van?

Vraag het aan leerlingen. Maar vraag het ook aan docenten, ondersteunend personeel en ouders. Niet alleen via een vragenlijst met vakjes die kunnen worden aangekruist. Ga het gesprek aan. Wanneer voel jij je hier op je gemak? Wanneer niet? Wat gebeurt er wanneer iemand over jouw grens gaat? Bij wie zou je dan aankloppen? En misschien de moeilijkste vraag: wat doen wij als volwassenen vanuit de gedachte dat het veiligheid biedt, terwijl leerlingen dat misschien heel anders ervaren?

Daar begint voor mij de stap van regelen naar ervaren. Niet door alles wat we hebben opgebouwd overboord te gooien. Niet door protocollen tegenover menselijke relaties te zetten. Maar door opnieuw te kijken naar waarvoor al die afspraken, functies en procedures uiteindelijk bestaan.

Een sociaal veilige school is niet een school waar nooit iets misgaat. Dat zou een onmogelijke belofte zijn. Waar mensen samenleven, ontstaan botsingen, worden fouten gemaakt en kunnen mensen elkaar kwetsen. Misschien zit veiligheid daarom ook ergens anders. In het vertrouwen dat wanneer het misgaat, iemand het ziet. Dat iemand reageert. Dat je wordt

gehoord. Dat er iets wordt hersteld. En vooral dat je er niet alleen voor komt te staan.

En dan komen we weer terug in dat klaslokaal. Er wordt iets geroepen. Een paar leerlingen lachen. Iemand kijkt naar beneden. De docent heeft maar een paar seconden. Op papier verandert er niets. Maar voor de cultuur van die klas kan wat er daarna gebeurt een wereld van verschil maken.

De cultuur wordt iedere dag gemaakt

Terug naar die docent in het klaslokaal. Er wordt homo geroepen. Een paar leerlingen lachen. De docent hoort het. Wat moet die doen? Het eenvoudige antwoord is: ingrijpen. Maar wie zelf voor een klas heeft gestaan, weet dat het op zo'n moment vaak minder eenvoudig is. Wat is er precies gezegd? Tegen wie? Was het bedoeld als grap? Maak ik het groter wanneer ik erop inga? Moet ik de les stilleggen? En wat doe ik als een leerling vervolgens zegt: “Maar ik bedoelde er toch helemaal niks mee?”

Een docent heeft meestal geen vijf minuten om al die vragen rustig af te wegen. Er moet worden gehandeld terwijl de les doorgaat. Juist daarom vind ik sociale veiligheid ook een professionele vraag. We kunnen van docenten niet verwachten dat zij op ieder lastig moment precies de juiste woorden vinden. Ook zij kunnen twijfelen, iets missen of achteraf denken: daar had ik anders op moeten reageren. Maar niets doen is evenmin neutraal. Leerlingen kijken namelijk niet alleen naar wat een docent zegt. Ze kijken ook naar wat een docent laat gebeuren. Wat wordt gecorrigeerd? Waar wordt om gelachen? Wanneer wordt een grens getrokken? Wie krijgt bescherming? En wanneer gaat de les gewoon weer verder? Ook stilte geeft informatie.

In een van mijn eerdere artikelen schreef ik daarom dat de docent die zwijgt óók lesgeeft. Niet omdat iedere docent die niet onmiddellijk reageert daarmee instemt met wat er wordt gezegd. Dat zou veel te gemakkelijk zijn. Wel omdat leerlingen uit het gedrag van volwassenen afleiden welke normen in een groep werkelijk gelden. Dat legt een behoorlijke verantwoordelijkheid bij docenten. Maar het zou onredelijk zijn die verantwoordelijkheid vervolgens alleen bij de individuele docent neer te leggen. Wat doet een school om die docent daarin te ondersteunen? Hebben collega's met elkaar besproken hoe zij reageren op

discriminerende opmerkingen? Kunnen ze een lastige situatie uit de klas in het team bespreken zonder dat dit wordt gezien als teken dat ze hun klas niet aankunnen? Weten ze waar hun professionele ruimte ligt? En durft een docent ook tegen een collega te zeggen: 'Ik hoorde je gisteren iets zeggen waar ik moeite mee had'? Daar verschuift de vraag van individueel handelen naar professionele cultuur.

De docent die zwijgt, geeft óók les.

Een sociaal veilige school heeft niet alleen medewerkers nodig die op moeilijke momenten weten hoe zij moeten handelen. Zij heeft ook een omgeving nodig waarin medewerkers van elkaar kunnen leren, elkaar kunnen aanspreken en mogen erkennen dat ze soms niet weten wat het juiste antwoord is. We spreken bij sociale veiligheid gemakkelijk over handelingsverlegenheid. Het woord suggereert al snel een tekort: iemand weet niet hoe te handelen en moet dus worden bijgeschoold. Soms zal dat zo zijn. Maar onzekerheid hoort ook bij professioneel handelen. Zeker wanneer mensen tegenover elkaar staan met verschillende overtuigingen, achtergronden en ervaringen. De vraag is niet of we alle onzekerheid kunnen wegnemen. De vraag is of een school een omgeving heeft gecreëerd waarin mensen er samen over kunnen nadenken.

Dat brengt ons bij een lastige vraag. Als sociale veiligheid tussen mensen ontstaat, zou je daaruit kunnen afleiden dat iedereen er dus even verantwoordelijk voor is. Dat is niet zo. Een leerling heeft een andere positie dan een docent. Een docent heeft andere verantwoordelijkheden dan een schoolleider. Een bestuurder draagt verantwoordelijkheden die niet bij een mentor, vertrouwenspersoon of leerlingenraad kunnen worden neergelegd. En ouders staan weer op een andere manier in verhouding tot de school. Iedereen beïnvloedt de cultuur, maar niet iedereen heeft dezelfde macht, dezelfde mogelijkheden en dezelfde plichten.

Dat verschil moeten we niet wegpoetsen met woorden als samen en gezamenlijk.

Wanneer een leerling wordt gepest, kunnen we niet zeggen dat iedereen verantwoordelijk is voor het oplossen daarvan en daarmee ook het gepeste kind een stukje verantwoordelijkheid geven. Wanneer een docent

discrimineert, ligt de verantwoordelijkheid voor ingrijpen niet bij de leerling die daarvan het doelwit is. En wanneer een school structureel signalen mist, kan een bestuur zich niet verschuilen achter de mededeling dat sociale veiligheid van iedereen is.

Gedeeld eigenaarschap betekent niet gelijke verantwoordelijkheid.

Tegelijkertijd betekent verschil in verantwoordelijkheid niet dat sommige mensen alleen maar ontvanger zijn van wat anderen voor hen organiseren. Dat geldt ook voor leerlingen. Zij weten vaak dingen over de cultuur van een school die volwassenen niet zien. Ze weten in welke groepsapps iets gebeurt. Welke woorden inmiddels een andere betekenis hebben gekregen. Wie in een klas veel invloed heeft. Waar je beter niet alleen kunt lopen. Over welke onderwerpen je wel en niet iets kunt zeggen. En bij welke docent je terechtkunt als er iets is. Dat maakt leerlingen niet verantwoordelijk voor het veiligheidsbeleid van de school. Het maakt hun kennis en hun aandeel in de schoolgemeenschap wel belangrijk.

Misschien moeten we daarom niet alleen vragen: voelen leerlingen zich veilig? Maar ook: hoe maken we samen deze school tot een plek waar mensen veilig kunnen leren en werken en wat heeft ieder daarin vanuit zijn eigen positie te doen? De eerste vraag maakt een leerling vooral tot iemand die beoordeelt wat volwassenen hebben georganiseerd. De tweede nodigt uit om na te denken over de school als gemeenschap. Beide vragen zijn nodig.

Veel scholen hebben kernwaarden. Respect. Vertrouwen. Gelijkwaardigheid. Verbinding. Verantwoordelijkheid. Zulke woorden zeggen iets over de school die je wilt zijn. Maar een kernwaarde krijgt pas betekenis wanneer mensen haar in het dagelijks handelen kunnen herkennen.

Neem respect. Bijna niemand zal zeggen dat respect onbelangrijk is. Maar wat betekent het op het moment dat een leerling iets zegt waar een docent het fundamenteel mee oneens is? Wat betekent respect wanneer ouders bezwaar maken tegen een activiteit op school? Of wanneer twee collega's verschillend denken over de manier waarop een incident is aangepakt?

Dan blijkt dat een waarde op zichzelf nog geen antwoord geeft. Een waarde vraagt om een gesprek over gedrag. Wat verwachten wij hier van elkaar? Waar ligt een grens? Hoe spreken we iemand aan zonder diegene meteen buiten de groep te plaatsen? En wat doen we als iemand over die grens heen gaat?

Dat gesprek kan soms ongemakkelijk zijn. Misschien hoort dat er zelfs bij. Een school waarin nooit spanning bestaat, bestaat waarschijnlijk alleen op papier. Sociale veiligheid betekent niet dat verschil verdwijnt. Het betekent ook niet dat iedereen elkaar aardig moet vinden. Het betekent dat verschil mogelijk moet zijn zonder dat de waardigheid van mensen ter discussie komt te staan.

Daarmee komen we op een terrein dat groter is dan alleen veiligheidsbeleid. Een school is ook een plek waar jongeren oefenen in samenleven. Niet later, als ze volwassen zijn. Nu al.

Een veilige school mag schuren

Samenleven betekent dat je mensen tegenkomt die anders denken dan jij. Nergens gebeurt dat zo vanzelfsprekend als op school. Jongeren kiezen hun klasgenoten niet uit, maar komen terecht tussen anderen met verschillende achtergronden, overtuigingen, mogelijkheden en ervaringen. Wat thuis vanzelfsprekend is, kan op school ter discussie staan en wat binnen een vriendengroep normaal wordt gevonden, kan in de klas op weerstand stuiten. Juist daarin verschilt een school van veel andere plekken waar mensen elkaar ontmoeten: je kunt er niet eenvoudig voor kiezen om alleen om te gaan met mensen die ongeveer hetzelfde denken als jij.

Daar komt bij dat jongeren zich iedere dag tussen verschillende werelden bewegen. Er is de wereld van thuis en familie, maar ook die van school, vrienden, sport, geloof en sociale media. In al die omgevingen bestaan verwachtingen over hoe je je gedraagt, wat je zegt en soms zelfs over wie je geacht wordt te zijn. Die werelden kunnen elkaar versterken, maar ze kunnen ook behoorlijk botsen. Een leerling kan thuis bijvoorbeeld leren dat er twee geslachten zijn en op school naast een non-binaire leerling zitten. Een andere leerling groeit op in een gezin waarin religie nauwelijks een rol speelt en ontmoet een klasgenoot voor wie het geloof juist richtinggevend is. En wat jongeren 's avonds op sociale media horen over homoseksualiteit, vrouwen of mannelijkheid verdwijnt niet zodra zij de volgende ochtend het schoolplein oplopen. Ze nemen die verschillende werelden met zich mee de klas in.

De school kan die verschillen niet buiten de deur houden en dat zou zij volgens mij ook niet moeten willen. Onderwijs hoeft de wereld waarin een leerling opgroeit niet te vervangen, maar kan jongeren wel helpen zich in een grotere wereld te leren bewegen. Dat betekent dat er ruimte moet zijn om te zeggen wat je denkt en waarom je dat denkt, ook wanneer anderen

daar moeite mee hebben. Een leerling moet kunnen vertellen hoe hij vanuit zijn geloof over homoseksualiteit denkt, terwijl zijn homoseksuele klasgenoot er tegelijkertijd op moet kunnen vertrouwen dat zijn waardigheid niet ter discussie staat. Een leerling moet vragen kunnen stellen over gender zonder bij voorbaat bang te hoeven zijn iets verkeerds te zeggen, terwijl een transgender of non-binaire leerling niet steeds opnieuw de eigen identiteit tegenover klasgenoten hoeft te verdedigen. Juist daar begint volgens mij een van de moeilijkste opdrachten van een sociaal veilige school: ruimte geven aan verschil en tegelijkertijd duidelijk zijn over de grenzen die nodig zijn om iedereen die ruimte te kunnen geven.

Daarom vind ik het belangrijk om ongemak en onveiligheid niet zonder meer aan elkaar gelijk te stellen. Een gesprek kan schuren. Je kunt geconfronteerd worden met een overtuiging die ver van de jouwe afstaat, kritiek krijgen of ontdekken dat iets wat voor jou vanzelfsprekend is dat voor een ander helemaal niet is. Dat kan onaangenaam zijn, maar het is niet automatisch onveilig. Onderwijs dat jongeren voorbereidt op deelname aan de samenleving zal soms juist ruimte moeten bieden voor zulke ervaringen. Tegelijkertijd mag ‘je moet tegen een stootje kunnen’ nooit een excuus worden voor vernedering, discriminatie, intimidatie of uitsluiting. De kunst zit daarom niet in het voorkomen van verschil of ongemak, maar in het leren omgaan met verschil zonder de ander als mens kleiner te maken.

Dat vraagt veel van docenten. Zij moeten soms in enkele ogenblikken beoordelen of een gesprek nog een gesprek is of dat iemand over een grens gaat. Wanneer geef je ruimte aan een opvatting die je zelf misschien afwijst en wanneer moet je ingrijpen omdat een andere leerling niet meer als gelijkwaardig wordt behandeld? Daarvoor bestaat geen protocol dat in iedere situatie het juiste antwoord geeft. Het vraagt kennis van de leerlingen en van wat er in een groep speelt, maar ook het vertrouwen om een gesprek niet meteen af te breken wanneer het spannend wordt. Een veilige school beschermt leerlingen niet tegen andere perspectieven; zij moet de veiligheid bieden om die perspectieven te onderzoeken. Dat betekent soms begrenzen, maar soms juist ook doorvragen: Wat bedoel je daarmee? Waar komt die gedachte vandaan? Hoe denk je dat iemand anders dit hoort? Daarmee maak je een uitspraak niet minder serieus. Je probeert te begrijpen wat eronder ligt en houdt tegelijkertijd vast aan de

grens dat verschil nooit een vrijbrief is om een ander zijn waardigheid te ontzeggen.

Misschien zijn we in het onderwijs soms ook te snel op zoek naar overeenstemming. Een moeilijk gesprek lijkt dan pas geslaagd wanneer iedereen elkaar aan het einde begrijpt en de scherpe kanten verdwenen zijn. Maar zo werkt samenleven niet. Sommige verschillen blijven bestaan. Een religieuze leerling kan na een gesprek nog steeds anders denken over homoseksualiteit dan zijn homoseksuele klasgenoot. Een docent en een ouder kunnen fundamenteel van mening blijven verschillen over wat een school rond seksuele diversiteit moet doen. De opdracht van een school is niet noodzakelijk om zulke verschillen op te lossen. Veel belangrijker is dat jongeren leren dat je van mening kunt blijven verschillen en toch samen verder kunt. Democratisch samenleven begint niet bij overeenstemming, maar bij de bereidheid de ander als gelijkwaardig te blijven zien wanneer je het niet met elkaar eens bent.

Dat is ook waarom ik de school graag zie als een oefenplaats voor samenleven. Dat klinkt misschien groot voor een plek waar ondertussen gewoon wiskunde moet worden gegeven, een rooster moet kloppen en een leerling voor de derde keer zijn boeken is vergeten, maar juist in dat gewone schoolleven wordt voortdurend geoefend. Wie krijgt het woord? Hoe reageren we wanneer iemand iets zegt wat de groep afwijst? Kun je terugkomen op iets wat je verkeerd hebt gezegd? Is er ruimte voor twijfel? Mag iemand van mening veranderen zonder daarop afgerekend te worden? En lukt het volwassenen om zelf voor te leven wat zij van leerlingen vragen? Een school hoeft daarvoor niet voortdurend maatschappelijke debatten te organiseren. Veel van dat oefenen gebeurt vanzelf, in de dagelijkse omgang met elkaar.

Daarmee komt ook de samenleving zelf de school binnen. De recente cijfers over de houding van jongeren tegenover homoseksualiteit hebben veel reacties opgeroepen en bijna onmiddellijk ontstond de vraag waar die verandering vandaan komt. Dat is begrijpelijk. We willen graag een ontwikkeling die ons zorgen baart kunnen verklaren. Als mogelijke verklaringen worden onder meer sociale media genoemd, religie, polarisatie, de invloed van bepaalde influencers, veranderende ideeën over mannelijkheid en vrouwelijkheid en bredere maatschappelijke

ontwikkelingen. Het kunnen allemaal relevante vragen zijn, maar we weten nog onvoldoende welke betekenis ze hebben en hoe verschillende factoren op elkaar inwerken. In het laatste artikel van mijn reeks schreef ik daarom dat we moeten oppassen dat we de antwoorden niet alvast voor jongeren invullen. Wie werkelijk wil begrijpen wat er gebeurt, zal ook aan jongeren zelf moeten vragen wat zij bedoelen, waar hun ideeën vandaan komen en wat woorden als acceptatie voor hen eigenlijk betekenen.

Die laatste vraag is minder eenvoudig dan zij misschien lijkt. Ik heb zelf eerder onderscheid gemaakt tussen tolerantie en acceptatie. Tolerantie komt voor mij vooral uit het verstand: ik hoef jouw overtuiging of manier van leven niet te delen om jouw recht daarop te erkennen. Acceptatie gaat verder en raakt meer aan erkenning vanuit het hart. In het dagelijks taalgebruik, maar ook in onderzoek, lopen zulke begrippen gemakkelijk door elkaar. Ook bij het lezen van onderzoek is het daarom belangrijk goed te kijken naar wat met een begrip als acceptatie precies wordt gemeten. Wanneer een jongere in een vragenlijst aangeeft homoseksualiteit niet te accepteren, willen we eigenlijk meer weten. Bedoelt die jongere dat homoseksuele mensen niet dezelfde rechten zouden moeten hebben? Gaat het om zichtbaarheid? Om ongemak bij bepaald gedrag? Om ideeën over mannelijkheid en vrouwelijkheid? Of wordt met hetzelfde antwoord iets heel anders bedoeld? Zonder dat gesprek bestaat het risico dat volwassenen aan een cijfer een betekenis geven die de jongere zelf misschien helemaal niet heeft bedoeld.

Dat maakt de cijfers niet minder belangrijk. Het is juist een reden om beter te kijken en verder te vragen. En daarmee krijgt ook de school een bijzondere rol. Zij kan maatschappelijke ontwikkelingen niet oplossen en moet ook niet de illusie hebben dat zij dat kan. Maar zij is wel een van de weinige plekken waar jonge mensen met heel verschillende achtergronden elkaar gedurende langere tijd ontmoeten. Daar kunnen ze leren dat een overtuiging onderzocht mag worden, dat een vraag niet meteen een aanval hoeft te zijn en dat gelijkwaardigheid niet betekent dat iedereen hetzelfde moet denken. Dat maakt de school niet alleen een plek waar kennis wordt overgedragen, maar ook een plek waar jonge mensen ervaring opdoen met een samenleving waarin verschillen nu eenmaal bestaan.



Paarse Vrijdag is daar een interessant voorbeeld van. Op veel scholen is het inmiddels een vertrouwd moment geworden: paarse kleding, posters, soms een regenboogvlag en activiteiten in de klas. De kracht ervan zit voor mij vooral in het bondgenootschap. Een lhbti+ leerling hoeft zichzelf niet eerst bekend te maken om te kunnen zien dat medeleerlingen en medewerkers bereid zijn naast hem of haar te staan. Tegelijkertijd heb ik in mijn eerdere artikel de vraag gesteld hoe paars een school eigenlijk is op de andere 364 dagen. Misschien ligt daar juist een kans om Paarse Vrijdag niet alleen als zichtbaar statement te gebruiken, maar ook als moment waarop een school nieuwsgierig naar zichzelf durft te zijn.

> ***Een symbool kan een cultuur zichtbaar maken, maar het kan die cultuur niet vervangen.***

Waarom zouden we bijvoorbeeld niet eens met een leerlingenraad of een aantal klassen naar de recente cijfers kijken en beginnen met vragen in plaats van antwoorden? Herkennen jullie dit? Wat denken jullie dat er achter zulke uitkomsten zit? Hoe wordt er bij ons op school over homoseksualiteit of gender gesproken? Welke grappen worden gemaakt en wanneer is een grap niet meer grappig? Kun je hier zeggen dat je vanuit je geloof ergens moeite mee hebt? En kun je tegelijkertijd openlijk

homoseksueel of transgender zijn zonder dat je iedere keer wordt gevraagd jezelf uit te leggen? Zo'n gesprek levert waarschijnlijk geen keurige lijst met oplossingen op, maar kan wel iets blootleggen wat een vragenlijst alleen moeilijk zichtbaar maakt: hoe jongeren zelf de cultuur ervaren waarvan zij tegelijkertijd deel uitmaken.

Leerlingen betrekken bij zo'n gesprek betekent niet dat zij daarmee verantwoordelijk worden voor het veiligheidsbeleid van de school. Die verantwoordelijkheid blijft bij de volwassenen en de organisatie. Maar leerlingen zijn ook niet alleen respondenten die eenmaal per jaar een vragenlijst invullen. Zij maken deel uit van de schoolgemeenschap en kunnen helpen begrijpen wat zich daarin afspeelt.

Misschien krijgt de gedachte van de school als oefenplaats voor samenleven daar wel haar meest concrete betekenis. Niet doordat we jongeren leren dat iedereen hetzelfde moet denken, maar doordat we met hen oefenen hoe verschil kan bestaan zonder dat mensen buiten de groep worden geplaatst. Niet door ieder ongemak weg te nemen, maar door te zorgen dat niemand er alleen voor staat wanneer ongemak overgaat in vernedering of uitsluiting. En ook niet door leerlingen alleen te vertellen welke waarden de school belangrijk vindt, maar door hen te betrekken bij de vraag wat die waarden in hun eigen dagelijkse werkelijkheid betekenen.

> ***Een sociaal veilige school beschermt ons niet tegen verschil van mening. Zij beschermt onze waardigheid binnen dat verschil.***

Van meten naar begrijpen

Wie wil weten of een school sociaal veilig is, zal moeten meten. Alleen afgaan op de indruk van docenten of schoolleiding is onvoldoende. Zij kunnen een school als prettig en veilig ervaren, terwijl leerlingen op sommige plekken of momenten een heel andere werkelijkheid meemaken. Juist daarom zijn veiligheidsmonitoren belangrijk. Ze maken ervaringen zichtbaar die anders gemakkelijk buiten beeld blijven en kunnen ontwikkelingen over langere tijd laten zien. Toch begint na het verzamelen van de cijfers misschien wel het moeilijkste deel: wat vertellen die cijfers ons eigenlijk?

Die vraag werd voor mij opnieuw actueel door de recente HBSC-cijfers over de houding van jongeren tegenover homoseksualiteit. De veranderingen zijn fors. Onder jongens in het voortgezet onderwijs daalde het aandeel met een positieve houding tegenover homoseksualiteit van 40 procent in 2021 naar 22 procent in 2025, bij meisjes van 78 naar 51 procent. Ook denken minder jongeren dat homoseksuele en lesbische klasgenoten op school openlijk over hun seksuele oriëntatie kunnen praten. Dat zijn cijfers die we niet gemakkelijk naast ons neer kunnen leggen. Toen ik erover werd geïnterviewd, zei ik dat ze niet tot paniek moeten leiden, maar wel tot actie. Daar denk ik nog steeds zo over.

Maar actie begint niet noodzakelijk met een nieuwe maatregel. Eerst moeten we proberen te begrijpen wat we zien. Wanneer een jongere in een vragenlijst een negatief antwoord geeft op een vraag over homoseksualiteit, weten we daarmee nog niet waarom dat antwoord wordt gegeven. We weten niet vanzelf welke ervaringen, overtuigingen of groepsnormen erachter zitten, en evenmin of verschillende jongeren met hetzelfde antwoord hetzelfde bedoelen. Meten helpt ons om iets te zien, maar helpt ons nog niet vanzelf om het te begrijpen.

Datzelfde geldt binnen een school. Stel dat uit een veiligheidsmonitor blijkt dat een grote meerderheid van de leerlingen zich veilig voelt. Dat is goed nieuws, maar Achter dat percentage kunnen leerlingen zitten die iedere dag met plezier naar school gaan en leerlingen die bepaalde lessen, plekken of groepen proberen te vermijden. Misschien voelt een leerling zich meestal veilig, behalve tijdens het omkleden voor gym. Misschien gaat het in de klas goed, maar niet in de groepsapp. Misschien weet iemand precies bij welke docent hij terechtkan, terwijl een andere leerling geen idee heeft wie hij zou moeten aanspreken. Een gemiddelde kan zulke verschillen gemakkelijk aan het zicht onttrekken.

Het gemiddelde loopt niet door de gang.

Ook het ontbreken van meldingen zegt minder dan we soms denken. Het kan betekenen dat er weinig gebeurt, maar ook dat leerlingen iets niet ernstig genoeg vinden om te melden, niet weten waar ze terechtkunnen of weinig vertrouwen hebben in wat er na een melding gebeurt. De Inspectie van het Onderwijs maakt in haar onderzoek naar sociale veiligheid daarom een belangrijk onderscheid tussen beschermd zijn en je beschermd voelen. Beleid, procedures en aangewezen functionarissen zijn nodig, maar bieden op zichzelf geen zekerheid dat leerlingen die bescherming ook zo ervaren. De inspectie zag bovendien dat het gesprek over sociale veiligheid in de onderzochte scholen niet altijd een structurele plaats had en dat leerlingen daar nog maar beperkt bij werden betrokken. Dat is een belangrijke constatering, juist omdat een monitor anders gemakkelijk iets eenzijdigs krijgt: leerlingen leveren de informatie en volwassenen bepalen vervolgens wat die informatie betekent.

Misschien moeten we dat proces anders inrichten. Niet stoppen wanneer de grafieken zijn gemaakt en de percentages in het jaarverslag staan, maar de uitkomsten terugbrengen naar de mensen over wie ze gaan. Leg ze voor aan een leerlingenraad, bespreek een opvallende uitkomst met een klas of nodig een groep leerlingen uit om mee te denken. Niet om de verantwoordelijkheid voor het veiligheidsbeleid bij hen neer te leggen, maar omdat zij kunnen helpen begrijpen wat volwassenen alleen uit een cijfer niet kunnen aflezen. De eerste vraag hoeft dan niet te zijn: ‘Wat moeten wij hieraan doen?’ Begin eens met: ‘Herkennen jullie dit?’

Zo'n gesprek kan verrassend verlopen. Misschien blijken volwassenen een uitkomst veel ernstiger te interpreteren dan leerlingen zelf. Het omgekeerde kan natuurlijk ook: een percentage dat op papier niet direct alarmerend lijkt, kan bij doorvragen een werkelijkheid blootleggen die veel indringender is. Juist daarom is de vraag ‘Waarom antwoordde je dat?’ zo belangrijk. Wie die vraag stelt, moet vervolgens wel bereid zijn het antwoord te horen, ook wanneer dat antwoord niet past bij het beeld dat de school van zichzelf heeft.

Een mooi voorbeeld van zo'n manier van werken vind ik het onderzoek van het Drentse en Groningse Jeugdpanel naar de mentale gezondheid van jongeren. Dat onderzoek ging niet specifiek over sociale veiligheid en we moeten de uitkomsten daarom ook niet daarvoor gebruiken. De werkwijze is wel interessant. Meer dan tweeduizend jongeren vulden eerst een vragenlijst in, waarna met groepen jongeren verder werd gesproken over wat er achter hun antwoorden lag. Zo werden cijfers het begin van een gesprek in plaats van het eindproduct van een onderzoek. De jongeren konden niet alleen vertellen wat zij ervoeren, maar ook wat volgens hen nodig was. Dat principe is eenvoudig, maar volgens mij heel bruikbaar voor sociale veiligheid: eerst tellen, daarna vertellen en vervolgens samen proberen te begrijpen wat er speelt.

Daarmee verandert ook de positie van de leerlingen. Zij zijn niet langer alleen de mensen aan wie eenmaal per jaar wordt gevraagd een reeks vakjes aan te kruisen. Hun ervaring wordt kennis die een school nodig heeft om zichzelf beter te begrijpen. Tegelijk moeten we opnieuw voorzichtig zijn met het woord samen. De schoolleiding kan na zo'n gesprek niet zeggen dat leerlingen nu mede-eigenaar zijn en daarmee ook mede verantwoordelijk worden voor het oplossen van wat er misgaat. De verantwoordelijkheden blijven verschillend. Maar het zou vreemd zijn wanneer we willen weten hoe leerlingen de cultuur van een school ervaren en hen vervolgens buiten de kamer houden waarin betekenis wordt gegeven aan hun antwoorden.



Dat geldt ook voor medewerkers. Een school kan voor leerlingen heel anders worden ervaren dan voor docenten of ondersteunend personeel, en binnen een team kunnen eveneens grote verschillen bestaan. Een cultuur waarin de meeste medewerkers zich vrij voelen om elkaar aan te spreken, kan voor een jonge docent of iemand in een afhankelijke positie heel anders uitpakken. Wie sociale veiligheid werkelijk wil begrijpen, moet daarom niet alleen kijken naar het gemiddelde, maar nieuwsgierig worden naar de verschillen die daaronder liggen. Niet om voor iedere groep een afzonderlijk veiligheidsbeleid te maken, maar om te ontdekken waar de cultuur die we zeggen te willen zijn in de praktijk wel en niet wordt ervaren.

Daarmee wordt monitoring iets anders dan een verplicht moment op de kalender. Het kan onderdeel worden van een terugkerend gesprek over de school die je samen bent. Wat zien we? Wat begrijpen we nog niet? Met wie hebben we daarover nog niet gesproken? Welke verandering willen we proberen en hoe komen we er later achter of die iets heeft betekend? Dat laatste wordt nogal eens vergeten. Wanneer leerlingen vertellen wat volgens hen beter kan en daarna nooit meer horen wat ermee is gebeurd, leren ze ook iets: blijkbaar was hun bijdrage vooral bedoeld om informatie op te halen. Wie vraagt om ervaringen, schept daarmee ook een

verwachting. Je hoeft niet iedere wens uit te voeren, maar je moet wel kunnen teruggeven wat je met het antwoord hebt gedaan.

Misschien is dat uiteindelijk de belangrijkste stap van meten naar begrijpen. Niet nóg meer gegevens verzamelen, maar beter gebruikmaken van de gegevens die er al zijn en nieuwsgierig blijven naar de mensen achter de cijfers. Dat vraagt ook om enige bescheidenheid van volwassenen. We weten niet altijd vooraf wat een uitkomst betekent en we hoeven dat ook niet meteen te weten. Soms begint goed beleid niet met een antwoord, maar met een betere vraag.

> ***Meten helpt ons zien. Onderzoeken en luisteren helpen ons begrijpen. Handelen laat zien dat we het antwoord serieus nemen.***

En misschien hoort daar nog één stap bij: daarna opnieuw vragen. Want sociale veiligheid is geen situatie die een school op enig moment bereikt en vervolgens kan afvinken. Mensen veranderen, groepen veranderen en de wereld buiten de school verandert mee. De vraag is daarom niet alleen of het veiligheidsbeleid op orde is, maar of een school in staat is te blijven zien, luisteren, leren en handelen wanneer de werkelijkheid daarom vraagt.

De school die we morgen willen zijn

Aan het begin van dit essay stelde ik een eenvoudige vraag: wat merkt een leerling van het veiligheidsbeleid wanneer die 's morgens de school binnenloopt? Na alles wat we inmiddels hebben besproken, lijkt die vraag mij nog steeds belangrijk. Misschien zelfs belangrijker dan toen we begonnen. Want achter die vraag gaat veel meer schuil dan de vraag of een school haar protocollen en procedures op orde heeft.

Een leerling die door de voordeur naar binnen loopt, komt niet alleen een gebouw binnen. Die komt een omgeving binnen waarin voortdurend signalen worden afgegeven over wat normaal is, wie erbij hoort, welke verschillen ruimte krijgen en waar grenzen liggen. Dat gebeurt tijdens lessen, maar net zo goed in de gang, bij het omkleden voor gym, in de kantine en online wanneer de schooldag officieel al voorbij is. Het gebeurt in wat mensen tegen elkaar zeggen, maar ook in wat niet wordt gezegd. In de manier waarop een docent reageert, in een grap die wordt gemaakt, in een collega die een andere collega aanspreekt en in een schoolleider die besluit een signaal wel of niet verder te onderzoeken.

Misschien is dat ook waarom sociale veiligheid zich zo moeilijk laat vangen in één aanpak. We hebben in dit essay verschillende kanten ervan bekeken. We hebben regels en afspraken nodig, mensen die weten wat hun verantwoordelijkheid is en plekken waar leerlingen en medewerkers terechtkunnen wanneer er iets gebeurt. We moeten meten om te weten wat we anders misschien niet zien. Tegelijkertijd hebben we gezien dat geen van die dingen op zichzelf een veilige school maakt. Uiteindelijk krijgt alles wat we organiseren pas betekenis in de dagelijkse omgang tussen mensen.

Daarmee komen we terug bij de gedachte die als een rode draad door dit essay loopt: sociale veiligheid vraagt om organisatie, maar ontstaat tussen mensen.

Ik vind die formulering belangrijk, juist omdat beide helften bij elkaar horen. Wie alleen naar de tweede helft kijkt, zou kunnen denken dat sociale veiligheid vooral een kwestie is van aardige mensen die goed met elkaar omgaan. Dat is te gemakkelijk. Een school heeft verantwoordelijkheden en moet die organiseren. Er moeten grenzen zijn, er moet worden gehandeld wanneer die worden overschreden en leerlingen en medewerkers moeten erop kunnen vertrouwen dat er bescherming en ondersteuning beschikbaar zijn. Goede bedoelingen zijn daarvoor niet genoeg.

Maar het omgekeerde geldt eveneens. Wie vooral naar de eerste helft kijkt, kan de indruk krijgen dat veiligheid ontstaat wanneer alles goed is vastgelegd. Ook dat is te gemakkelijk. Een school kan aan alle formele eisen voldoen en toch een cultuur hebben waarin iemand iedere dag voorzichtig moet zijn met wat hij over zichzelf vertelt. Andersom kan een school een warme cultuur hebben en toch kwetsbaar blijken wanneer er iets ernstigs gebeurt en niemand precies weet wie wat moet doen. Het gaat dus niet om de keuze tussen regels en relaties.

> ***Wat we organiseren moet dienstbaar zijn aan wat mensen in de dagelijkse werkelijkheid nodig hebben.***

Dat iedereen invloed heeft op de cultuur van een school, betekent niet dat iedereen daarvoor dezelfde verantwoordelijkheid draagt. Die verschillen blijven belangrijk. Maar sociale veiligheid wordt uiteindelijk wel zichtbaar in wat mensen vanuit hun eigen positie doen en in wat zij nalaten.

Daar zit voor mij een bredere gedachte achter. Onderwijs gaat niet alleen over het voorbereiden van jongeren op een samenleving waaraan zij later zullen deelnemen. Zij nemen er nu al aan deel. De klas is een van de eerste plekken waar je gedurende langere tijd moet samenleven met mensen die je niet zelf hebt uitgekozen. Daar ontdek je dat vrijheid niet betekent dat je altijd je zin krijgt, dat een ander iets kan geloven wat jij onbegrijpelijk vindt en dat gelijkwaardigheid iets anders is dan gelijkheid van opvattingen. Je leert er hopelijk ook dat je een fout kunt maken, daarop aangesproken kunt worden en daarna nog steeds onderdeel van de groep kunt zijn.

Dat laatste verdient misschien meer aandacht dan het meestal krijgt. Wanneer we over veiligheid spreken, gaat het begrijpelijkerwijs vaak over

voorkomen: hoe zorgen we ervoor dat er niets gebeurt? Maar in iedere school zullen mensen fouten maken. Een leerling zegt iets kwetsends, een docent reageert te laat, een conflict loopt uit de hand of iemand merkt achteraf dat een grap voor een ander helemaal niet grappig was. Een veilige cultuur laat zich daarom niet alleen herkennen aan wat zij probeert te voorkomen, maar ook aan wat er gebeurt nadat iets is misgegaan. Kan iemand vertellen wat er is gebeurd? Wordt er geluisterd? Wordt verantwoordelijkheid genomen? Kan schade worden hersteld? En is er daarna ruimte om weer verder te gaan?

Dat maakt sociale veiligheid voor mij uiteindelijk veel minder statisch dan het woord misschien suggereert. Een school is niet op een gegeven moment veilig en daarmee klaar. Iedere nieuwe klas verandert de verhoudingen. Nieuwe medewerkers brengen andere ervaringen mee. Maatschappelijke ontwikkelingen komen de school binnen en taal verandert soms sneller dan volwassenen kunnen bijhouden. Wat vorig jaar werkte, hoeft dit jaar niet hetzelfde effect te hebben. Daarom past bij sociale veiligheid niet alleen waakzaamheid, maar ook nieuwsgierigheid.

Die nieuwsgierigheid is belangrijk, zeker nu cijfers ons reden geven tot zorg. We moeten handelen wanneer we zien dat houdingen veranderen of groepen leerlingen zich minder veilig voelen. Maar dat vraagt er ook om dat we blijven onderzoeken wat er achter die cijfers schuilgaat. Niet onmiddellijk invullen waarom jongeren denken zoals ze denken, maar hen erbij halen en vervolgens laten zien wat we met hun antwoorden hebben gedaan.

Daarmee wordt sociale veiligheid geen project dat naast het onderwijs staat. Het raakt aan de manier waarop onderwijs iedere dag wordt gegeven en aan de school die je samen probeert te zijn. Dat hoeft ook niet te betekenen dat iedere docent voortdurend gesprekken over identiteit, discriminatie of maatschappelijke spanningen moet voeren. Soms zit sociale veiligheid in iets veel eenvoudigers: een naam goed uitspreken, merken dat iemand stilvalt, een grap niet laten passeren, na een conflict nog even terugkomen bij een leerling of tegen een collega zeggen dat iets je is opgevallen.

Misschien zit daar ook een risico in onze behoefte aan programma's en projecten. Een programma kan kennis brengen, mensen trainen, scholen met elkaar verbinden en helpen om beleid en ondersteuning beter te organiseren. Dat is waardevol. Maar de betekenis ervan wordt uiteindelijk niet bepaald door het aantal bijeenkomsten dat is georganiseerd of documenten dat is gemaakt. De werkelijke vraag is of er in scholen iets verandert in de manier waarop mensen kijken, luisteren en handelen. Niet alleen tijdens de looptijd van zo'n programma, maar juist daarna.

Daarom zou ik een school die na het lezen van dit essay aan de slag wil niet als eerste adviseren om een nieuw plan te schrijven. Leg eerst eens naast elkaar wat er al is. Kijk naar het veiligheidsbeleid, de uitkomsten van de monitor en de functies die zijn ingericht, maar leg daar vervolgens de dagelijkse werkelijkheid naast. Praat met leerlingen en medewerkers. Vraag waar zij trots op zijn en waar het schuurt. Onderzoek of de waarden die op de website staan ook worden herkend in de gang en het klaslokaal. En durf daarbij ook de vraag te stellen waarop het antwoord misschien minder prettig is dan gehoopt.

Dat hoeft niet allemaal tegelijk. Sociale veiligheid is te groot om in één studiedag te behandelen en te belangrijk om alleen op een studiedag te bespreken. Misschien begint verandering juist kleiner: met één gesprek waarin mensen werkelijk naar elkaar luisteren, één team dat afspreekt hoe het wil reageren op bepaalde situaties of één leerlingenraad die niet pas achteraf een rapport krijgt, maar wordt gevraagd mee te denken over wat de uitkomsten betekenen.

Als we sociale veiligheid zo benaderen, wordt het geen eindpunt dat een school moet bereiken, maar een manier van werken. Kijken wat er gebeurt, luisteren naar wat mensen ervaren, verantwoordelijkheid nemen waar die hoort en bereid zijn iets te veranderen wanneer de werkelijkheid daarom vraagt.

En daarmee zijn we eigenlijk weer terug bij die leerling die 's morgens door de voordeur naar binnen loopt. Die leerling kent misschien het veiligheidsplan niet, weet wellicht niet welke wettelijke verplichtingen de school heeft en heeft waarschijnlijk nooit het jaarverslag gelezen. Maar die leerling merkt wel hoe mensen hem aankijken. Of zijn naam ertoe doet. Of

hij een vraag durft te stellen. Of iemand reageert wanneer er iets gebeurt. Of hij zichzelf voortdurend moet aanpassen om niet op te vallen. En of er iemand is bij wie hij terechtkan wanneer het even niet lukt. Daar, in al die gewone momenten, krijgt beleid betekenis.

Een veilige school staat daarom uiteindelijk niet alleen in een protocol, een monitor of een beleidsplan. Zij wordt iedere dag opnieuw gemaakt door mensen die verantwoordelijkheid nemen voor de plek die zij met elkaar delen.

De vraag die overblijft is dan misschien verrassend eenvoudig:

> ***Wat vraagt de school die wij willen zijn morgen van ons?***

Morgen op school

Dit essay eindigt met een vraag: ‘Wat vraagt de school die wij morgen willen zijn van ons?’

Misschien hoeft het antwoord daarop niet te beginnen met een nieuw plan, een protocol of een studiedag. Begin eens met een gesprek. Met leerlingen, medewerkers, schoolleiding, bestuur of ouders. Niet iedereen vanuit dezelfde verantwoordelijkheid, maar wel vanuit dezelfde schoolgemeenschap.

Leg daarbij niet meteen de oplossingen op tafel. Kijk eerst naar wat er iedere dag gebeurt, luister naar wat mensen ervaren en probeer samen te begrijpen wat dat zegt over de cultuur van de school.

Kijk	- Wat merkt een leerling morgen van de waarden die wij als school belangrijk zeggen te vinden? - Waar in onze school wordt zichtbaar dat mensen erbij horen? En waar merken we dat dit minder vanzelfsprekend is? - Wat gebeurt er wanneer iemand wordt vernederd, buitengesloten of gediscrimineerd? - Reageren we daarop herkenbaar, of hangt het af van wie er op dat moment bij is?
Luister	- Weten we alleen óf leerlingen en medewerkers zich veilig voelen, of begrijpen we ook waarom zij dat zo ervaren? - Wie horen we gemakkelijk wanneer we over sociale veiligheid spreken? En wie horen we misschien nauwelijks? - Durven leerlingen en medewerkers iets te vertellen wanneer hun ervaring niet past bij het beeld dat de school van zichzelf heeft?

Bespreek	- Kunnen we binnen onze school van mening verschillen zonder dat de waardigheid van een ander ter discussie komt te staan? - Wie durft binnen onze school wie aan te spreken? Voor wie is dat gemakkelijk en voor wie juist niet? - Welke grappen, woorden en omgangsvormen vinden we normaal? En zouden leerlingen, medewerkers en ouders daar hetzelfde antwoord op geven?
Handel – en kom erop terug	- Wat doen we wanneer iemand aangeeft dat iets niet veilig voelt? - Zijn verantwoordelijkheden duidelijk zonder dat sociale veiligheid daarmee het bezit wordt van één functionaris of één groep? - En wanneer we mensen naar hun ervaringen vragen: laten we later ook zien wat we met hun antwoorden hebben gedaan?

Misschien begint sociale veiligheid uiteindelijk niet met de vraag wat er nog geregeld moet worden, maar met de bereidheid om nieuwsgierig te kijken naar wat er al gebeurt.

Begin morgen eens met één vraag.
En luister naar het antwoord.

Bronnen en verder lezen

Dit essay is mede gebaseerd op onderzoek naar sociale veiligheid, de leefwereld van jongeren en de houding van jongeren tegenover seksuele en genderdiversiteit. Daarnaast bouwt het voort op eerder werk van de auteur en op een zesdelige artikelenreeks die in aanloop naar het Symposium Veilige School Drenthe is verschenen.

Onderzoek en achtergrond

HBSC Nederland (2025) *Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland – HBSC 2025. Universiteit Utrecht, Trimbos-instituut en Sociaal en Cultureel Planbureau.* In dit essay worden de recente gegevens gebruikt over de houding van jongeren tegenover homoseksualiteit en de ruimte die jongeren ervaren om op school openlijk over seksuele oriëntatie te spreken.

Inspectie van het Onderwijs (2025) *Meer (sociale) veiligheid betekent meer in gesprek; óók met de leerling. Themaonderzoek (sociale) veiligheid. Inspectie van het Onderwijs, Utrecht, april 2025.* Het onderzoek laat zien dat beleid, monitoring en formele voorzieningen belangrijke voorwaarden zijn voor sociale veiligheid, maar niet volstaan. Ook het structurele gesprek over veiligheid en het daadwerkelijk betrekken van leerlingen verdienen aandacht.

Sociaal Planbureau Groningen & Trendbureau Drenthe (2025) *Mentale gezondheid door de ogen van jongeren. Groninger Jeugdpanel en Drents Jeugdpanel, in samenwerking met ervaringsdeskundigen van Accare, januari 2025.* Aan het onderzoek deden 2.121 jongeren van 12 tot 18 jaar mee, onder wie 1.352 jongeren uit Drenthe. De uitkomsten van de enquête zijn vervolgens besproken met ongeveer 110 leerlingen op zeven scholen. Die combinatie van meten, luisteren en samen betekenis geven aan de uitkomsten vormt een belangrijke inspiratie voor de benadering in dit essay.

Van dezelfde auteur

Nijmeijer, Henk (2025) *Kleuren van gelijkheid. Een pleidooi voor lhbti+ acceptatie, vrijheid en inclusie. Uitgeverij Boekscout.* In Kleuren van gelijkheid staan vragen centraal over vrijheid, gelijkwaardigheid, inclusie en de positie van lhbti+ personen in de samenleving. Verschillende thema's uit het boek – waaronder erbij kunnen horen, ruimte voor verschil en de spanning tussen formele gelijkheid en de dagelijkse werkelijkheid – keren in dit essay terug in de context van het onderwijs.

Voorafgaand aan dit essay

In de aanloop naar het Symposium Veilige School Drenthe publiceerde Henk Nijmeijer op LinkedIn in 2026 een zesdelige artikelenreeks over sociale veiligheid in het onderwijs:

Een veilige school staat niet in een protocol
De docent die zwijgt geeft óók les
Van wie is de veilige school eigenlijk?
Een school moet ook veilig zijn als we het oneens zijn
Paarse Vrijdag is geen eindpunt
Vraag niet alleen óf leerlingen zich veilig voelen, maar waarom

De artikelen vormden het vertrekpunt voor dit essay. De afzonderlijke thema's zijn voor deze uitgave samengebracht, verdiept en met elkaar verbonden tot één verhaal over regels, relaties en de cultuur van sociale veiligheid.

Colofon

Een veilige school ontstaat tussen mensen
Over regels, relaties en de cultuur van sociale veiligheid

Auteur
Henk Nijmeijer, Regenboogambassadeur Provincie Drenthe

Dit essay verschijnt ter gelegenheid van het Symposium Veilige School Drenthe op 21 oktober 2026 in De Nieuwe Kolk in Assen. Het essay is ontstaan uit een zesdelige artikelenreeks over sociale veiligheid in en rond het onderwijs.

Veilige School Drenthe wordt gezamenlijk ontwikkeld door CMO STAMM, GGD Drenthe, Discriminatie.nl Drenthe, Stichting Regenboogloket en de Regenboogambassadeur van de Provincie Drenthe.

Het symposium wordt georganiseerd door **Stichting Asser Regenboog Alliantie (ARA)** en wordt mede mogelijk gemaakt door subsidies van Provincie Drenthe en gemeente Assen.

Uitgave: oktober 2026
Druk: Provincie Drenthe

Verantwoording gebruik AI
Bij het schrijven van dit essay heb ik ChatGPT gebruikt als hulpmiddel om informatie te bundelen, gedachten te ordenen, teksten te herschikken en formuleringen aan te scherpen. De ideeën, ervaringen, inhoudelijke keuzes en de gedachtegang van het essay zijn van mij. Ik heb gedurende het hele proces bepaald wat wel en niet in de tekst thuishoort en ben verantwoordelijk voor de uiteindelijke inhoud.

© 2026 Henk Nijmeijer

Wanneer is een school eigenlijk veilig?

Niet alleen wanneer protocollen op orde zijn of incidenten worden geregistreerd. Sociale veiligheid wordt iedere dag opnieuw zichtbaar in hoe mensen met elkaar omgaan: in wat we zeggen, wat we laten gebeuren, wie we horen en hoe we reageren wanneer het schuurt.

Sociale veiligheid vraagt om organisatie, maar ontstaat tussen mensen.